

Tuinen van Overvloed - Fransje de Waard

In 2013 staat de lezingencyclus die de lokale natuur- en milieuorganisaties van Zeist samen met het NMC en de bibliotheek jaarlijks organiseren, in het teken van de landelijke campagne 'Groen Dichterbij'. Ook gezien het aantal recente initiatieven op het gebied van stadslandbouw in Zeist (o.a. 'Moeders moestuin' bij de Amandelhof, Gisa's kruidenpluktuin in Zeist-West', tuinbakken in Vollenhove en het Kerckebosch) is voor de eerste lezing Fransje de Waard uitgenodigd. Fransje is in Nederland een van de belangrijkste pioniers op het gebied van permacultuur en schrijver van het boek 'Tuinen van Overvloed'. De belangstelling voor de lezing overtrof alle verwachtingen, met mensen vanuit de hele regio; er waren ruim 90 aanwezigen! Kennelijk leeft het thema bij velen om de mens meer bij de eigen leefomgeving te betrekken en dan in het bijzonder natuurlijk de verantwoordelijkheid voor de teelt van het eigen voedsel.

Aan het begin van de lezing stond Fransje stil bij de planeet Aarde en de kwetsbaarheid van het bovenste, dunne laagje aarde waarvan niet alleen vele ecosystemen afhankelijk zijn maar uiteindelijk ook de mens. Fransje liet ons zien hoe de moderne landbouw met haar intensieve grondbewerking met zware landbouwmachines, het gebruik van kunstmest én gewasbeschermingsmiddelen met (dat laagje van) de aarde omgaat. Daardoor slaat hele bodem dicht en kent bijna geen natuurlijk bodemleven meer. Bovendien maakte ze duidelijk hoe die moderne landbouw geheel afhankelijk is van eindige energiebronnen, zoals olie, maar ook van externe grondstoffen (o.a. fosfaat) en dat genetische manipulatie van gewassen wordt gehanteerd. In de moderne landbouw werkt men dus eerder tegen de natuur in dan dat men daarmee samenwerkt. Dat geldt eigenlijk ook voor het voedsel dat we dagelijks eten en waarvan we nauwelijks nog weten wat daar eigenlijk in zit. Het is allemaal een ondoorzichtige industrie geworden. Terwijl juist ook het zelf klaar maken van (al dan niet zelfgeteelde) natuurlijke groenten het leven in vele opzichten kan verrijken.

Inmiddels nemen overal in de wereld steeds meer mensen onder de noemer: 'Grow your own' hun eigen verantwoordelijkheid voor de teelt van hun voedsel. Zo ontstaat (wederom) een eigen 'voedselsoevereiniteit'. Je ziet dan ook tal van zeer diverse initiatieven, zoals de opkomst van eetbare tuinen, tuinbakken (van 1.20 bij 1.20 m), of ook stadslandbouw, waarbij bewoners gezamenlijk parkjes, overtollige parkeerplaatsen of braakliggende gronden omvormen tot eetbare landschappen. Juist door het gezamenlijk aan te pakken, waarbij kinderen vaak al bij voorbaat enthousiast zijn, kun je zo ook de sociale cohesie in een dorp of wijk versterken. Soms gebeurt dat legaal, maar soms ook spontaan, zoals bij 'guerilla gardening', ook al wordt dat (nog) niet altijd met gejuich ontvangen. Naast het zelf telen van groenten, zijn ook de boeren- en zaden(ruil)markten sterk in opkomst, evenals de verkoop van o.a. soep (met de soepbus), zodat eenieder van de overvloed die zo in de eigen leefomgeving ontstaat kan meegenieten.

In het tweede gedeelte van haar lezing ging Fransje allereerst in op haar grote inspiratiebron bij het ontwikkelen van duurzame voedselsystemen, het tropische regenwoud. Dit bos, dat als een climaxvegetatie kan worden gezien, kent niet alleen een grote diversiteit aan soorten, maar houdt zich (door het sluiten van haar kringlopen) vanzelf in stand. Zo vormen de vele vallende bladeren (en takken, etc.) via de omzetting in de bodem door vele bodemorganismen weer het voedsel voor bestaande en nieuw ontkiemende planten, die op hun beurt weer een bestaansbron zijn voor vele dieren. Bij permacultuur (dus 'permanent agriculture') werkt men zo veel mogelijk in harmonie met de natuur en haar natuurlijke processen, met als een van de vele voordelen dat men uiteindelijk de natuur zelf het 'werk' laat doen ('no work gardening'). In de meest optimale vorm onderscheidt men daarbij een 8-tal lagen (of 'niches') in de tuin, namelijk het hoge fruit en de notenbomen, de lagere bomen, de fruitstruiken, de vaste groenten en kruiden, de eetbare wortels, de bodembedekkers, de klimplanten én de schimmels en paddenstoelen (zie o.a. ook de handleiding: 'Permacultuur - Ontwerpen met de natuur (D. Beerda, 2005)'). Zo ontstaat een 'eetbaar - of voedselbos', waarvan er inmiddels vele voorbeelden zijn (o.a. Moeskroen in België). Het belangrijkste

daarbij is niet alleen het experimenteren, maar vooral ook het observeren, zodat je uiteindelijk als vanzelf aanvoelt waar welke planten het beste groeien (en natuurlijk ook bloeien en vruchten geven). Zo zul je ook ontdekken dat bepaalde planten graag meer in het licht staan, terwijl anderen juist meer schaduw kunnen verdragen, ook al is het wel zo dat veel moestuin-planten tegenwoordig zo zijn veredeld dat ze alleen nog in het volle licht kunnen groeien. Wellicht dat juist vergeten groenten of oude rassen hier een oplossing bieden.

Voor welke vorm ook wordt gekozen, of dat nu een tuinbak is, een buurttuin of eetbaar landschap, de aandacht voor de bodem is een van de sleutelfactoren voor een 'tuin van overvloed'. In de bodem komen vele organismen voor (o.a. schimmels, aaltjes, springstaarten, pissebedden, wormen, etc.) die allen een bepaalde functie vervullen in de afbraak van organisch materiaal. Al deze organismen zijn ieder aan bepaalde lagen van de bodem gebonden. Als de bodem, zoals bij ploegen of spitten, dan ook telkenmale wordt gekeerd, zal deze zich daarna weer moeten herstellen. Bij permacultuur wordt de bodem dan ook niet of alleen zeer oppervlakkig bewerkt. Ook dekt men de bodem zoveel mogelijk af, door de planten zelf of door het aanbrengen van een 'mulchlaag' van stro of houtsnippers (vergelijk ook de strooisellaag in het bos). Belangrijk is dus ook 'permanente bedden' aan te houden, zodat de bodem door betreding niet verdicht kan raken. Je kunt daarbij kiezen voor meer traditionele bedden of zogenaamde bedden met sleutelgatpaden, maar hierop zijn natuurlijk vele variaties mogelijk, die kleur aan je tuin kunnen geven. Om de bodem ook bij de start van je eetbare tuin niet te verstoren, wordt deze, zeker wanneer er gras groeit, ook wel eerst afgedekt met karton (of tapijt), waarop dan een laag compost wordt aangebracht. Het eerste jaar kun je dan meteen beginnen met bijvoorbeeld de teelt van aardappelen of pompoenen. Wat de teelt betreft is het van belang niet alleen rekening te houden met de verschillende lagen/niches en met het permanent bedekt houden van de bodem, maar ook te kiezen voor verschillende soorten gewassen. Zo zijn met name leguminosen (dus vlinderbloemigen) van belang voor de binding van stikstof met hun mycorrhiza (wortelknolletjes). Juist ook om de bodem te voeden is het composteren van al het organische materiaal dat zowel in je tuin of in de keuken overblijft van groot belang, ook om de (natuurlijke) kringloop weer te sluiten. Dat kan op compostbedden, maar ook als je daar geen ruimte voor hebt in speciale compostbakken met een wormenmengsel of 'bokashi starter'. Natuurlijk mag in je tuin ook een bijenhotel niet ontbreken, aangezien bijen (en andere bestuivende insecten) onmisbaar zijn in de tuin, nog afgezien van de levensvreugde die al dat leven geeft.

Op het eind van haar lezing ging Fransje ook nog kort in op vele inspiratoren, zoals natuurlijk Bill Mollison, de grondlegger van de permacultuur in Australië (boek, o.a.: 'Permaculture - A designers Manual'), maar ook David Holmgren, Sepp Holzer (boek: Holzer's Permacultuur), Masanobu Fukuoka (boek: 'A natural way of farming'), Jean Pain (composter houtsnippers), Martin Crawford (agro-forestry, forest gardens), Emilia Hazelip, etc.. Door haar vele dia's met inspirerende voorbeelden van over de hele wereld was haar lezing een onuitputtelijke bron om nu ook echt zelf in samenwerking met Moeder Aarde tuinen van overvloed te (co)cre-eren.

Patrick Greeven